

Makale Künyesi (Araştırma): Vardı, K. (2025). Batı modernizmi gölgesinde gelişen Türk edebiyatının söylem krizi: Yahya Kemal - Tanpınar örneği. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 476-495.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1779783>

BATI MODERNİZMİ GÖLGESİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATININ SÖYLEM KRİZİ: YAHYA KEMAL - TANPINAR ÖRNEĞİ¹

Kürşat VARDI²

ÖZET

Bu çalışmada Antik Çağ'ın kültür unsurlarından olan felsefe, sanat ve edebiyatının Batı'nın modernleşme sürecine etkisi gösterilmeye çalışılmıştır. Batı modernleşmesine arkaik bağlamda katkısı olduğu düşünülerek Homeros'un *İlyada*(725)metni alınmıştır. Antik Çağ'ın önemli şair ve edibinin sunduğu bu metnin, Batı'nın ortak sanat ve edebiyat geleneğinin oluşmasına hangi netice biçimleriyle katkı sunduğu gösterilmeye çalışılmıştır. *İlyada* metni Antik Çağ'ın düşünce unsurlarıyla birlikte modern Batı kültürüne sunduğu Tanrısal katkı düşünülerek ele alınmıştır. Bu yönüyle çalışmanın modern Batı'nın felsefe ve edebiyat metinlerinin tema bakımından izinin sürülmesine yardımcı olabileceği düşünülmüştür. Homeros'un özel bir üslupla oluşturduğu *İlyada* eserinin şiirsel alandan felsefi alana hangi içerikle sıçrama gösterdiği tartışılmıştır. 19. yüzyılda pozitivizmle bilim özelinde gömlek değiştiren Avrupa'nın insana bakışını değiştirirken bu metinleri kaynak olarak aldığını göstermek çalışmanın hedeflerinden biri olarak alınabilir.

Ayrıca çalışmada Batı'nın ortaya koyduğu modern algının Türk edebiyatına ne şekilde tesir ettiğinin belirlenmesi amacıyla 18 ve 19. yüzyılda Osmanlı-Türk modernleşmesine değinilmiştir. Türk modernizminin 18. yüzyılın sonlarına doğru, III. Selim'in tahta çıkmasıyla, kendisine uygun bir yön aradığı saptanmıştır. III. Selim ve II. Mahmut döneminin yenilik hamlelerine ve bu padişahların Tanzimat Fermanı'nın yayınlanmasına katkısına ana hatlarıyla değinilmiştir. Bunun yanı sıra bu çalışmada modern Türk edebiyatının başlangıcı olarak alınan Tanzimat edebiyatı ve sonrasında gelen kuşaklar içinde özellikle katkıları görülen Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi başat yazarların mukayesesi yapılmıştır. Bu yönüyle bakıldığında modern Türk edebiyatının gelişim seyrini anlamak adına da Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar örneği ele alınmıştır. Batı modernleşme süreci Homeros'un *İlyada* metniyle, Türk modernleşme süreci ise, Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarlarla sınırlandırılmıştır. Kuramsal olarak seçilen bu tartışma yöntemine uygun okumalar yapılmış, saptamalar bu okumalar üzerinden ele alınmıştır.

¹Bu makale, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesinde Prof. Dr. Adem POLAT danışmanlığında hazırlanan *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Batı'lı Kaynakları ve Eserlerinde Retorik Problemler* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Doktora Öğrencisi; Millî Eğitim Bakanlığı, Öğretmen. kursatvardi9@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6141-0239>

Anahtar kelimeler: Antik Çağ, Modern Batı, Türk Modernizmi, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar.

THE DISCOURSE CRISIS THAT DEVELOPED IN TURKISH LITERATURE UNDER THE SHADOW OF WESTERN MODERNISM: THE EXAMPLE OF YAHYA KEMAL AND TANPINAR

ABSTRACT

This study attempts to demonstrate the impact of ancient cultural elements -specifically philosophy, art, and literature- on the West's modernization process. Assuming that these elements contributed to Western modernization during the Archaic Period, Homer's *Iliad* (c. 725 BCE) was selected as the primary text. The study aims to show in what ways this work by one of Antiquity's leading poets and writers contributed to the formation of the West's shared artistic and literary tradition. The *Iliad* is examined with regard to its ontological contribution to modern Western culture, alongside the elements of ancient thought it embodies. In this respect, the study is intended to help trace the West's genealogy in the fields of philosophy and literature. It is demonstrated the contextual conditions under which Homer's *Iliad*, composed in a distinctive style, shifts from a poetic register to a philosophical one. One of the study's aims is to show that European science, which adopted positivism in the nineteenth century, revised its conception of human nature when such texts began to be taken as sources.

Furthermore, to determine how the modern sensibility advanced by the West affected Turkish literature, the study also addresses Ottoman-Turkish modernization in the eighteenth and nineteenth centuries. It is observed that toward the end of the eighteenth century, with the accession of Selim III, Turkish modernization began to seek a direction appropriate to its context. In broad terms, the study surveys the reformist initiatives of Selim III and Mahmud II and their contributions to the conditions that led to the proclamation of the Tanzimat Edict. Taking Tanzimat literature as the beginning of modern Turkish literature, the study compares subsequent generations, focusing particularly on authors such as Yahya Kemal and Ahmet Hamdi Tanpınar. Thus, to understand the developmental trajectory of modern Turkish literature, the cases of Yahya Kemal and Ahmet Hamdi Tanpınar are examined. Accordingly, the Western modernization process is framed through Homer's *Iliad*, whereas the Turkish modernization process is framed through the cases of Yahya Kemal and Ahmet Hamdi Tanpınar. Findings were derived from readings and evaluations conducted in line with the theoretically chosen methodology.

Keywords: Antiquity Priod, West Modernization, Turkish Modernization, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar.

GİRİŞ

Antik Çağ'ın Batı'nın modernleşme sürecinde dönüşümün önemli bir simgesi olduğu düşünülebilir. Antik Çağ'da felsefî sistem içerisinde yer aldığı görülen bilimsel metinlerin aynı zamanda modern Batı medeniyetini kurma noktasında da etkili olduğu görülmektedir. Özellikle, Antik Dönem'in sanat ve edebiyat metinleri içerisinde yoğun bir şekilde var olan felsefî düşüncenin modern Batı söyleminin oluşmasına da yardım ettiği söylenebilir. Bu yönüyle Antik dönemin düşünce sistemi ve modern Batı düşüncesi bir bütün olarak ele alınabilir. Antik Çağ'ın felsefî sistemi içerisinde gelişen bu algının

bir zaman sonra birtakım kurgusal içeriklerle edebiyat ve sanat formuna taşındığı anlaşılr. Bu hususta özellikle, Antik Yunan ve Roma yaratılış söylenceleri içindeki mitsel tanrı anlayışı, bu içerikleşme sürecinin ilki olarak düşünülebilir. Bu metinler, Batı'nın modern sanat ve edebiyat anlayışının gelişmesine katkı sunmuştur, denilebilir. Ayrıca metinlerde ontolojinin problemleştirilmesi, modern Batı'nın kaynağına inme hususunda Antik Dönem metinlerini son derece önemli bir konuma getirdiği ifade edilebilir. Bu yönüyle metinleri dikkatli değerlendirilmesi gereken Homeros ve Hesiodos'un Tanrı'nın niteliği konusunda yazdıklarından Tanrı'nın kudretini tartışmaya açık bir hale getirdikleri de anlaşılabılır. Bilhassa Homeros'un bununla yetinmediği de görülür. Şair tarafından Tanrısal içeriğin, felsefi disiplin içerisine taşındığı ve Tanrısallığı sorunsallaştırdığı düşünülebilir. Ancak Homeros'un yoğunlaşan dil işçiliği sayesinde eser tarihi hüviyetten sıyrılarak, Batı'nın düşünce unsurlarını besleyen edebi ve geleneksel bir metne dönüştürülmüştür, denilebilir. Homeros ve Hesiodos gibi şairlerin Tanrı kavramını kendi metinlerinde nitelik olarak problemleştirilmesi bir nevi Tanrı kavramını belirsizliğe sürüklemiştir, şeklindeki algıyı beslemiş olduğu dile getirilebilir. Homeros'un *İlyada* (725) metninin bu konuyla ilgili iki farklı anlama da gelebilecek ifadeler kullanarak belirsizlik yaratma konusunda bir nevi öncü olduğu söylenebilir. Homeros bu metinde, tarih içerisinde yer alan belli bir zaman dilimini, kronolojik bir bağlam alanı içerisinde yorumlayarak dönemi şiirsel bir dille anlatmış, denilebilir.

Batı'nın edebi ve felsefi geleneğinde bu yönüyle kaynak olma özelliği gösteren *İlyada*, Antik dönemde oluşturulmuş pek çok metne de içerik sunarak, metnin verili bir kaynak olma özelliği gösterdiği de söylenebilir. Bu metni önemli kılan asıl unsurun ise, şairin Tanrı algısını metnin pek çok yerinde sorgulayarak, Tanrı algısını, soyut tasarımın dışına çıkarmış olmasıdır. Bu bağlamda ele alındığında, metnin paganizmin hissedildiği simgesel dönemi ihtiva etmesiyle önemini bir kat daha arttırdığı söylenebilir. *İlyada* metninde sembol olarak yer verilen Tanrı algısı, bir zaman sonra kült haline gelerek pek çok ulusun söylencesinde benzer ontolojik söylemin gelişmesine zemin hazırladığı görülür. Diğer söylencelerin içerik kurgusunu etkilemesinin bu metni daha bir özel hale getirdiği söylenebilir. T.S.Eliot Homeros'un bu ince edebiyat ve tarih işçiliğiyle oluşturduğu metni içerik öykünmesinin dışında ele aldığı dile getirilebilir. Eliot'un *İlyada* metnini, dönemi yansıtanın dışında Batı edebiyatı için tarihsel bir devam zincirinin başlangıç halkası olarak idrak ettiği görülür. Eliot'a (2007) göre 'Tarih Şuuru' olan bir şair, yalnız kendi zamanın şuurunu ifade etmekle kalmaz. Onun için Homer'den bu yana bütün Avrupa edebiyatı ve onun içinde düşünülmesi gereken kendi milletin edebiyatı aynı anda vardır ve bütün edebi eserler organik bir bütün oluştururlar (s. 3). Eliot'un içerisinde Tanrı düşüncesinin yer aldığı bu estetik metni konumlandırış biçimini Homeros metninin statik değil dinamik yapısına bağladığı metnin bu yönü, Batı'nın gelenekselliğini kuran, yapan fiktif bir yapısının olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Modern Batı'nın sanatsal yönünü organize eden Antik dönem felsefesinin, modern bağlamda bilimsel gelişmelere zemin hazırladığı da iddia edilebilir. Özellikle modern felsefi sistem içerisinde bilginin de organize bir hale sokulması bilim ve felsefe ilişkisinin başlamasının öncüsü olarak alınabilir. 19. yüzyılın başından itibaren hız kesmeden devam eden bu ilişkinin, geleneksel hayatın akışı içerisinde bilimsel gelişmelerle koşut gittiği söylenebilir. Hayatı organize eden bilim ve felsefe, sanat ve edebiyat unsurlarıyla eş

güdümlü içinde modern bir Batı'nın inşasında önemli bir aşama sayılabilir. 19. yüzyılın başından itibaren Avrupa'da her alanda görülen deneysel tezlerin sonucunu sanat ve edebiyat sahasıyla ilişkili görmek mümkündür. Özellikle XIX. yüzyılın sonunda Darwin Evrim Teorisinin Batı'nın fikir hayatında yarattığı fırtına sonucu olarak sarsılan din ve geleneğin yerini sanat ve edebiyat almıştır.(Eliot, 2007, s. X) Modern Batı dünyasında görülen çoğul anlamsal krizin bu yönüyle alındığında, modernizmin insanın üzerindeki etkisinin yorumlanması olarak değerlendirilebilir. Bu hususun bir diğer netice biçimi ise, edebiyat ve sanat bağlamında formun, içeriğin söyleminin değişerek, dönüşmesi olarak yorumlanabilir.

18 ve 19. yüzyılda Batı'da bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı-Türk modernleşmesi on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru, 3. Selim'in tahta çıkmasıyla, kendisine uygun bir yön aradığı söylenebilir. Ayrıca, Batı'da Descartes'le başlayan Kartezyen aklın ortaya koyduğu modern düşünce yapısını Osmanlı-Türk aydınının bir zamana kadar kuramadığı da görülür. Fakat, entelektüel aklın “zamanla biyolojik bir nizamın emrine girmiş şartların bir mahsulü (Tanpınar,2013, s. 49) olarak palyatif bazı tedbirler aldığı söylenebilir. Entelektüelin bu tedbirleri alırken Batı'daki tarihi gelişmeleri görmezden gelmediği düşünülebilir. Yapılan bu hamlelerle, entelektüel, bir biçimde kendi namına Rönesans niteliği taşıyan belli bir düşünce iklimi kurabildiği bu bağlamda dile getirilebilir. Bu ikliminin başlangıcını 18.yüzyılda Avrupa'da sürekli elçiliklerin açılması olarak görmek mümkündür. “Avrupa'yla ilgili ilk sistematik değerlendirmeler, devamlı diplomatik ilişkilerin bir ürünü olarak” (Mardin, 2009, s. 11) III.Selim döneminde gerçekleşmiştir. Aslında sistematik temasların çok öncesinde Batı'lı manada sosyal yenileşme sürecinin başladığı ileri sürülebilir. Mardin'e göre, Batı uygarlığının kişinin refahına yönelik değerleri Osmanlı idareci sınıfına sızmıştır (Lale Devri) (Mardin, 2009, s. 10). Lale Devri'nin sosyal gelişmeleri dikkatli bir şekilde incelendiğinde gerçekte “Lale Devri, ‘Osmanlı’nın son Rönesans hareketi’ olarak tanımlanmıştır.(İnalcık, 2021, s. 308)”

Yapılan hamlelerle pek çok neticeye kapı aralayan III. Selim dönemi ve akabinde gelen II. Mahmut , bu bağlamda düşünüldüğünde eski düşünce formasyonları adına yıkıcı ve yakıcı bir etki oluşturduğu söylenebilir. Bu dönemin gereği olarak düşünülen bu dönüşüm periyodunun, Osmanlı modernleşme sürecinin temelini oluşturduğu ifade edilebilir. III. Selim ve II. Mahmut döneminde sadece bilim ve teknik yönden gelişmelerin olmadığı düşünce bazında da yumuşamanın görüldüğü söylenebilir. Bu dönemin fikri ve fiili yönünü hazırlayan aşamaları, bir zaman sonra Avrupa'da yaşanacak siyasi gelişmelerin ışığında değerlendirmekle mümkün olabilir. Çağdaş ve modern bağlamda değerlendirilen bu hususların, insanların özellikle sosyal yaşamında belirgin bir şekilde yer eden değişim biçimleriyle gelişme gösterdiği görülür. Konformizm odaklı gelişen bu söylem biçimlerinin dönüşümün bir simgesi olarak ele alındığı ve halk tabanında sosyal yaşam içerikleşmesi olarak yaşam kısıdını esnettiği, muhafazakâr tutum olarak halk hayatına yansıdığı dile getirilebilir. Aynı zamanda bu hususlar, Batılı manada yöneticilerle, halk arasında yeni bir sosyal diyalog sürecine kapı aralamak olarak da alınabilir. Bu bağlamda, Türk modernleşmesinin “mal denilen fetişe”(Benjamin, 2017, s. 95) gösterdiği ani refleksin aile yapısında oluşan kültür şokuyla karşılık bulduğu da söylenebilir. Sosyal hayatta kültür bağlamı değişim gösteren Batı orijinli insanın bu kuvvetli kavrayış ve anlayış biçimleri “anorganik dünyanın cinsel çekiciliğinin

boyunduruğundaki fetişizm”(Benjamin, 2017, s. 95) odaklı gelişmelerin yayılım alanını moda üzerinden tanzim ettiği anlaşılr. Osmanlı’da iç kültürün yeniden anlamlandırılması olarak değerlendirilebilecek bu sosyal gelişmelere entelektüelin hazırlıksız yakalandığı söylenebilir.

19. yüzyılda Osmanlı’daki yenileşme hamleleri, toplumsal yapı içinde hızlı bir değişim gösteren bazı sosyal gelişmelerin güncel yaşamın kısıtlanması anlamına gelmesinin yanında birey adına bazı olumlu gelişmeleri beraberinde getirdiği dile getirilebilir. Yönetim kadrosunun toplum üzerindeki tahakkümünün zayıflaması bu hamlelerin en önemli kazanımı sayılabilir. Akabinde ortaya çıkan bu gelişmelerin kişisel yaşamın varoluşsal tasarruf biçimlerini genişlettiği ifade edilebilir. İşlevsel hayat pratiklerinin getirdiği bu yeni yönelim, edilgen yapıda olan sosyal sınıfı kendi doğal mecrasından çıkardığı söylenebilir. Bu gelişmelere yönelik Tanpınar (2013), *Beş Şehir* eserinin ‘İstanbul’ bölümünde Tanzimat Fermanı’nın ilanıla sosyal yapının değişimini geçmiş yöneticilere de gönderme yaparak izah eder: Tanzimat’tan sonra İstanbul semtini canlandıran modalardan biri de şehirlinin İtalyancadan alarak piyasa dediği bu akşam gezintileriydi. Bu gezintiler evvela Beyoğlu’nda, III. Selim ve II. Mahmut devrinde başlar.(s.174) Tanzimat Fermanı öncesinde olgunlaştığı anlaşılan sosyal değişim savrulmalarının bu bağlamda fikri cereyanlarla koşut gittiği dile getirilebilir. Bu sosyal değişimin başlangıç olarak Beyoğlu ve çevresinde mekanlaşması, sistemleşen bu değişim anlayışının, bu sosyal tasallutun, III. Selim döneminden sonra İstanbul şehrinin geneline yayılarak hız kesmediği söylenebilir. Özellikle II. Mahmut devrinde sosyal yaşamda devam eden yeni insana yönelik ortaya çıkan kimlik arayışlarının bu kanıyı güçlendirdiği ifade edilebilir. Entelektüel özelinde bu duygusal refleksin, epey bir zaman kadar geleneksellik ile ilişkili korku eşğini menfi manada tahkim ettiği ifade edilebilir.

Bu gelişmelerin odağında gelişen siyasi yönü güçlü Tanzimat Fermanı, yazarların anlatılarında yer verilen dilsel içerikle tahkim edilerek güdümlü olduğu anlaşılan, siyasi yönü yoğun bir edebiyatın oluşmasının da önünü açtığı ifade edilebilir. Özellikle dönemin müelliflerinden olan Şinasi-Namık Kemal- Ziya Paşa üçlüsü tarafından dil içerikli yeni bir yazın anlayışına yönelik itirazların ortaya çıktığı görülür. Buna karşın dil odaklı gelişmelerin ortaya çıkması, bazı karşı itirazları getirdiği söylenebilir. Dil bağlamlı gelişme gösteren tartışmanın kapısının aralandığı bu dönemin neville etrafında toplanan şair ve yazarların özellikle Muallim Naci gibi eski anlayışı benimseyenlerin krizi olarak ifade edildiği dile getirilebilir. Şairler, dile getirdikleri bu itirazları yine neville etrafında geliştirdikleri ifade edilebilir. Bölünmüş bir şekilde temayüz etmesine rağmen Tanzimat aydınının bu düşünceleri belirli konular özelinde, zamanla tabakalaşarak kendi içerisinde geliştirdiği bilinçli bir dilci kadroyu kurduğu anlaşılr. Bu kadronun metinleri aracılığıyla hayalini kurduğu ideolojiyi aktarmayı denediği söylenebilir. Özellikle ‘kendi ana dilinde düşünerek kendini ifade edebilmeyi’ amaç edinen bu yeni dil süreci, yeni bireyin ruhsal yaşamıyla da anlaşılması olarak okunabilir. Bu bağlam krizinin, kişinin iç dünyasıyla daha fazla temas kurmanın önünü açmayı ön gördüğü şeklinde yorumlanabilir. Aslında tüm bu gelişmeler, üstü kapalı bir şekilde bireyin iç yapısının örgütlü bir şekilde değerlendirilmesi olarak alınabilir. Yazarlarda gelişen bu zihni derinlik algısının, kapalı kutu içerisine hapsolmuş Tanzimat bireyinin kendisini tanıyarak iç âlemiyle temasa geçmesini hedeflediği söylenebilir. Batı orijinli gelişen bu süreci yeni bir toplum yaratma

idealinin yapı taşlarının döşenmesi şeklinde okumak da mümkündür. Gelişen tüm bu usul tartışmaları, 19. yüzyılın sonlarına doğru, modern bağlamda gelişme gösteren, Batı'yı özümsemiş entelektüel aklın yurda dönüşüyle bambaşka bir boyut kazandığı görülür. Bu bağlamda alınabilecek Yahya Kemal ve bir zaman sonra da onun öğrencilerinden olan Ahmet Hamdi Tanpınar bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu entelektüellerin hangi dilsel kaynakla metinlerini oluşturdukları, Batı'ya yönelişte esas aldıkları Batılı yazarları ne şekilde özümstedikleri ve yazarların kendi usullerini belirleme yolları sürekli tartışma konusu olmuş ve her iki yazar arasında mukayese yapıldığı görülmüştür. Tüm bu usul tartışmalarıyla Batı özelinde düşünülen yeni ve modern Türk yazınının dilsel seyrindeki gelişim evresi bu iki entelektüel üzerinden okunabilir.

Modernizm İçerisinde Gelişen Batı Sanat ve Edebiyat Anlayışı

Antik Çağ filozofları tarafından kâinatın oluşumunun doğa felsefesi içerisinde (arke-ilk neden) sorgulanışı beraberinde metafizik düşünceye de kapı araladığı ifade edilebilir. Felsefi alan içerisinde sınırlı kalamadığı anlaşılan bu kavramın ontolojik problemleştirmelerle sanat ve edebiyatın içerisinde içeriksel dönüşüme maruz kaldığı söylenebilir. Özellikle, Antik Dönemin önemli sanatçılarından Homeros ve Hesiodos'un eserlerinde belirginleşen bu hususlar, modern Batı'nın sanat ve edebiyatına kökensel, bir nevi arkaik bağlamda, hizmet ettiği görülür. Bu sanatçıların aynı zamanda Batı'da Tanrı üzerine kolektif bir şuurun oluşmasında da etkili olduğu dile getirilebilir. Homeros ve Hesiodos gibi Antik Çağ'ın önemli şairlerinin eserlerinde yer verdikleri itibari âlem karakterlerinin davranış yapılarındaki değişkenlikler bu metinleri daha çarpıcı hale getirdiği de ifade edilebilir. Şairlerin metinlerinde oluşturduğu itibari âlem karakterlerinin bazı durumlarda insana özgü haller şeklinde görüldükleri, bu karakterlerin aynı metinlerde Tanrılara özgü yüce roller de sergilemesi bir nevi bu değişkenliğin Tanrı kavramının belirsizliğine yol açtığı şeklinde yorumlanabilir.

Şairler tarafından bu türden bir içerik söyleminin geliştirilmesi, antik dönem içerisinde ontolojik problemleştirme olarak da değerlendirilebilir. Ancak bu içerik anlayışı, sadece sanat ve edebiyat unsurları içerisinde sınırlandırılmadığı, bu anlayış formatının bir zaman sonra felsefi metinlerde de içerikleştiği, bu bağlamda gelişen içeriğin problemleştirildiği görülür. Gökberk bu husus üzerine Kolophon'dan dönemle ilgili bir ifade aktarır. İfade şu şekildedir: Homeros ile Hesiodos, ölümlüler arasında suç sayılan utanılan bütün şeyleri tanrılara da yüklemişlerdir. Tanrılar hırsızlık ederler, yalan söylerler, eşlerini aldatırlar. Sonra: Ölümlüler sanıyorlar ki tanrılar da kendileri gibi doğmuşlar, kendileri gibi giyinirler, kendilerinin biçimindedirler.(s.27) Dolayısıyla bu anlatıların içeriksel olarak felsefi sistem içerisinde değerlendirildiğini destekler. Özellikle bu hususun daha sonraki zamanlarda Tanrı kavramının Batı'da edebiyat ve sanatsal faaliyet alanından ziyade bilimin sınırlarını genişlettiği ve ontolojinin felsefenin sorgulama alanı kapsamına girmesinin de önünü açtığı söylenebilir.

Antik Dönem'in Tanrı'larına nitelik yönünden insani özellikler atfedilmesi, Tanrı algısının müdahale edilebilir bir alan olarak algılandığı ve bu durumun böyle bir düşünceye yol açtığı şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda gelişen içerik ve söylem krizine, Antik Dönem'i içeren bir başka *Tanrı* ve *Cennet* okuması metni olan *Dante'nin İlahi Komedyası* (1308-1321) adlı eserinde rastlanır. *Cennet* kavramı, günümüz insanında

zihnin soyut alanıyla ele alındığı, uhrevi anlamda değerlendirildiği, bilinmektedir. Fakat *Cennet* tasviri *İlahi Komedya* metninde somut bir hale dönüştürüldüğü söylenebilir. Bu hususu eleştiren Eco,(2016) De Sanctis'ten bir alıntıyla bu duruma bir gönderme yapar: O halde, der, Cennet'i sanatsal hale getirmek için Dante insani bir cennet hayal etmiştir, duygu ve imgelemeyle erişilebilir bir yer(s.31) şeklinde *Cennet*'i değerlendirdiği görülür. Bu metinde *Cennet*'in dünya içerisinde somut bir mekân olarak değerlendirildiği ve hapsedildiği anlaşılr. İlahi metinlerde uhrevi yönden özneleşen Cennet metaforu onun konumuna yönelik getirilen yanılsamalı analogi Dante özelinde ele alınabileceği ve şairin kendine dair sanatsal üslubunun bir sonucu olduğu şeklinde ele alınabilir. Ancak, *Dante*'nin, betimlediği, somutlaşmış bir cennet alımlaması bu yönüyle *Cennet* algısının hiçe indirgenmesiyle birlikte metafizik duyuş tarzının dışına çıkılması, şairin yeni bir felsefi arayışa kapı aralaması şeklinde değerlendirilebilir. Bu bağlamda sanatsal kurgular içerisinde bir yönüyle teoride kalan mücerret Tanrı kavramının pratikleşerek müşahhas bir yaşama sıçraması şeklinde alınabilir. Felsefi alandan sanat ve edebi alana sıçrayan ve sirayet eden bu problemlili söylem, Antik Dönem'in filozof ve sanatçıları tarafından teolojinin sanat ve edebiyata teşmil edilmesi şeklinde okunabilir.

Aslında günümüz Batı medeniyetinin bilim, kültür, sanat ve edebiyatta kat ettiği yol göz önüne alınırsa, Batı'nın gelişimindeki kritik eşiği, Rönesans ve Reform dönemleri olarak değerlendirmek mümkündür. Bu süreçlerle yeni bir düşünce disiplini içerisine giren Batılı entelektüeller bu bağlamda modern düşüncenin kapısını araladığı da söylenebilir. Avrupa'nın Rönesans döneminde özellikle Antik Çağ'ın sanat ve kültürel kaynaklarına yönelmesiyle başlayan bilim hazırlığı, dinsel tutkunun zayıflamasına yol açarak da başka bir boyuta evirildiği söylenebilir. Bu dönüşüm sürecinin objesinde yer alan bilimin sonuçlarının bir sansualite krizi gibi tüm Avrupa'ya yayıldığı görülür. Bilim ve sanat adına ortaya çıkan bu duygu durum halinin yani Antik Çağ'ın felsefi ve kültürel gereçlerine ilginin İtalya ve Fransa gibi Batı'nın lokomotifleri olan ülkelerde büyük karşılık bulduğu söylenebilir. Ancak bu bilim ve kültür odaklı gelişen duygu krizinin, Hollanda, İspanya ve diğer Avrupa ülkelerini kısa süre sonra çok yönlü etkilemesiyle modern Batı anlayışının inşa edilmesini sağladığı ifade edilebilir. Bir başka deyişle Skolâstik anlayışı sorgulayan bu toplumsal dinamik kütlenin Antik Çağ'ın felsefi ve kültürel kaynaklarına hızla yönelmesi, bilimsel algının içerikleştiği yepyeni bir anlatı geleneğinin oluşmasına da zemin hazırladığı dile getirilebilir. Başta edebi ve felsefi içerik olarak Tanrı algısıyla beslendiği görülen Antik Çağ okumalarının modern Batı'nın metinlerinde çok farklı bir perspektifle ele alındığı görülür. Bir zaman sonra ortaya çıkan ontolojik okumalardaki Tanrı algısı, bir yönüyle Tanrı anlayışının soyuttan somuta indirgenmesiyle yeni bir duyuş krizinin gelişmesinin zeminini hazırladığı söylenebilir.

Batı'da modern düşünce hareketleri 15. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa bağlamında, Skolâstik Düşünce'yi kırmaya yönelik yapılan hamlelerle hız kazandığı söylenebilir. Tanrının ve kutsalların kendi mecrasına hapsedilmesi anlamını da taşıyan bu sistematik disiplinin, epistemolojiyi öncül kılmanın ilk aşaması sayılabilir. 19. yüzyılın başlarından itibaren yoğun bir şekilde nesnel koşulların öne çıkarıldığı, sonuç bağlamı bu hayatı anlama, okuma ve yorumlama endişesi, deneysellliği, objektivizmi ve gerekirciliğin inşa edildiği bir dönemi de iktifa ettiği söylenebilir. Dağınık bir görünüm sergileyen bilginin organize bir hale sokulması anlamına gelen bu periyotun, pagan ve dogmatik

bilginin sınırlanmaya çalışıldığı dönemi ihtiva ettiği de söylenebilir. Modern insan tarafından yönlendirilen ve doğru kullanılan bilgi kümesi, edilgen yapıdan çıkarılıp, birey ve toplum üzerindeki motivasyonunu arttırmaya yöneltildiği ifade edilebilir. Bu süreçte bilginin insan yaşamı üzerine motivasyonunu arttırdığı, modern anlamda teşebbüslerde bulunduğu görülür. Özellikle bürokrasi üzerinden kadrolaştığı görülen bilgi ve bilimin gelenekselliği yıkmaya yönelerek bu yönde bazı adımlar atıldığı söylenebilir. Modernliğin kombinasyonunda geliştirilen, dillendirilen bu derin, karanlık söylem potası, bürokrasinin egemen olma güdüsüyle geliştirdiği bu sistemsel krizin, bir zaman sonra bireyi nesnellik potasında eriten bir yapıya evrilmeye yöneldiği de görülür.

18. yüzyıla gelindiğinde ise Batılı düşünürlerin felsefi disiplinler aracılığıyla Tanrısallığı sorguladığı görülür. Bu yönüyle Homeros ve Hesiodos'un metinlerinde görülen Tanrısallık problemlerinin kaynak olarak alındığı düşünülebilir. Dolayısıyla Antik Çağ'a ana kaynak olarak bakan Rönesans modernleşmesi, skolastiği yıkan bu düşünce iklimi, yeni bir kültürel halkayla devam zihniyetine katkı sunduğu dile getirilebilir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise, modern algının Tanrısallık ve bilimin sistematik olarak yeni bir ilişki içine girdiği görülür. Bu ilişkinin bir zaman sonra edebi metinlere de yansıyan bir tarafının olduğu söylenebilir. Fiktif bir kurguyla oluşturulan metinlerin, yeni ve mucizevi hayallerin bir ürünü olarak kavramlaştırılması, Tanrısallaşmış karakterlerle donatılan kahramanların modern dünyada yaşayan yeni duygu biçimleri olarak karşılık bulduğunu söylemek olanaklıdır. Antik Çağ'a kültürel kaynak olarak bakan vebu bağlamda modern Batı sanat ve edebiyatı içinde bir devam geleneğini görmek mümkündür. Bu minvalde "Romalıların Hercules (Herkül) dedikleri Herakles, en ünlü Yunan kahramanıdır"(Rosenberg, 2017, s.30) söylemi, devam zihniyetinin haklılığını ortaya koyan bir tespittir. Rosenberg'in bu fikrini güçlendiren diğer analogik husus ise, "Romalıları Yunan tanrılarını, söylencelerini benimsemiştir (Rosenberg, 2017, s.30) saptamasıdır. Ancak Batı, bu devam geleneğine Orta Çağ'ın Skolâstik Dönemi'yle bir ara vermiş olduğu söylenirse yanıltıcı olmadığı görülür.

19 yüzyılda modernizmin içini boşalttığı insan ve onun ruhsal dünyasına yeni bir bakış açısı getiren yeni bir felsefi sistemin doğduğu görülür. 20. yüzyılda "Bergsonculuk ya da sezgi felsefesi, pozitivizmin başta gerçeklik algılaması olmak üzere birçok iddiasına itiraz eder." (Şahin, 2012, s. 444) Bu bağlamda "rasyonalizm ve empirizm gibi, realizm ve idealizme de karşı çıkan Bergson, maddeyi sadece tasarıma indirgemenin de tasarımlardan tamamen farklı bir hale getirmenin de iki aşırı uç olduğunu" (Çüçen, Zafer ve Esenyel, 2017, s.390) söyler. Bergson'nun bu endişesinin tasarlanan Tanrısallığa yönelik olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Tanrı'nın insani duygularla tasarlanmasının son kertede 'kutsalın' yok edilmesi şeklinde okunabilir. Proust'un geçmiş zamana dönüş yapma gayesini "tinin içsel hayatında, duyguda, tasarımda, yürekte toplanır; hakikat ile birliğe erişmeye çabalayan yürek, İlahi-olanı özünde meydana getirmek ve muhafaza etmek için uğraşıp didinir"(Hegel, 2018, s.69) şeklinde yorumlayabiliriz. Geleneğe zaman içinde dönüş anlamı da taşıyan bu 'zamansal sezgi' 20. yüzyılın 19. yüzyıl karşısındaki tavrı olarak görülebilir.

Özetlenecek olursa modern Batı sanat ve edebiyatında derinleşen, problemleştirilen ontoloji, kısa zaman sonra metinlerde görülen farklı bir derinlik algısı olarak yansıdığı

anlaşılmaktadır. Eco'nun Batı medeniyeti içerisindeki devam zihniyetine edebi metinler üzerinden yaptığı okuma son derece önemlidir. Eco'nun *Edebiyata Dair*'de (2016) ifade ettiği gibi Roman kahramanları göç ederler.(s.21) kanaati devam zihniyetine yönelik başka bir bağlantı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak bu hususu felsefi sistem içerisinde farklı yorumlayan Gökberk'in(1990) bu tip bir analojiyi; Tanrıların insanlaştırılması–anthropomorphism (s.27) şeklinde değerlendirmesi Tanrısallığın bozulduğunu gösteren başka bir emare olarak alınabilir. Dolayısıyla Batı'nın modern yazını, Antik Dönem'in metinleriyle bu türden bir hissi benzeşim sağladığı gözlerden kaçırılmamalıdır. Gerçekte ise bu tutum, edebiyat ve sanatta üsluplaşma çabası olarak değerlendirilebilir. Antik söylencelerin içerisinde fiktif bir Tanrısal algının yansıması olarak yoğun bir şekilde görülen bu üslup çabasının, özellikle Homeros ve Hesiodos'un eserlerinden modern Batı edebiyat ve sanatına tevarüs eden bir Batı gelenekselliğine yol açtığı şeklinde değerlendirilebilir.

Modern Türk Edebiyatının Gelişimi

Osmanlı aydınının 19. asrın başlarından itibaren öykünme, dönüşüm ve gelişim halinde kategorize olduğu ifade edilebilir. Tercüme Odası'nın (1821) kurulmasıyla ivme kazanan Batı menşeli belli kavramlara yönelik ilginin artmasıyla entelektüelin değişim arzusunu hızlandırdığı söylenebilir. Dil bağlamı yenileşmeyi esas aldığı anlaşılan aydının bu hususta “mevcudu ıslah etmek, bazı parçaları çıkarmak ve işi kolaya bağlamak”(Enginün, 2022, s. 177) şeklinde bir yol tercih ettiği söylenebilir. Aydın bu yeni hamleleriyle sonuç odaklı, işlevsel bir yol seçtiği şeklinde değerlendirilebilir. Batı'dakine benzer olarak dil bağlamı bir yol seçen aydın, sistemli bir şekilde bu gelişmelere duyarlı olduğunu gösterir. Aslında aydının bu hamleleri, Batılı anlamda entelektüel fikrinin ikame edilmesine dönük çabalarının bir sonucu olarak okunabilir. Yeni bir dil düzenine yönelik girişilen bu teşebbüsler, Batı'da modern düşünce yapısının kurulmasında da etkili olduğu görülen dil bağlamı geliştirilen bir dizi çalışmanın izinin sürülmesi olarak değerlendirilebilir. Ancak Taburoğlu'na(2019) göre Tanzimat'la başlayan hareketler, sonuçta muayyen bir terkibe varamayan yenilikler getirir. Basit yüklemeler olarak kımıldanmalar, hareketi taşıyacak cüsseli bir halkla, cemiyetle buluşamaz, etkili bir yaşam hamlesine dönüşemez; tereddütlü fiiller olarak kalır.(s.101) Aydın bu çabasının toplum nazarında karşılık bulmadığına yönelik söylemin gerekçesini aslında altı yüz yıllık bir ümmet geleneği içerisinde eriyen Türkçe'nin yabancı kökenli sözcüklerle kuşatılması olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, Tanzimat sonrası entelektüelin verili bir dilin sunduğu bu eksikliği, dil kesintisini modern düşünceyi kurma noktasında bir zamana kadar gideremediği, şartları kendi lehine verimli kullanamadığı söylenebilir.

20. yüzyılın başından itibaren Türk yazınında devam eden entelektüel kriz, yeniliği eski kalıpları yıkma adına gelişim gösterdiği söylenebilir. Ancak bir yönüyle gelişen bu süreci entelektüel ‘bölünme’ olarak okumak da mümkündür. Bu bölünmüşlüğe kritik bir anlam yükleyen Polat(2023) : Tanzimat sonrası Osmanlı aydını özelinde “bölünmüşlük” aynı zamanda bir “arayışın” neticesi olarak ortaya çıkar.(s. 1) şeklinde önemli bir saptamada bulunur. Ayrışma olarak düşünülebilecek bu arayış mantalitesi “bütünüyle kendisini batıya kodlayanlar, Batı'ya rağmen kendi kültür ve sabitelerine bağlanım gösterenler, üçüncü bir yol olarak da Doğu Batı arasında “ikilemde” kalanlar

modernleşme serüvenindeki aydın trajedisinin üç farklı”(Polat, 2023, s. 1) unsuru olarak tanımlanabilir. Bu üç unsurun yol açtığı netice biçimini entelektüelde korku süreci olarak değerlendirmek mümkündür. Entelektüelde baş gösteren bu korku krizinin modernizmin tam olarak anlaşılamadığı ve değerlendirilemediği şeklinde yorumlanabilir.

Henüz bir asrı bulmadan Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren varlığını yoğun bir şekilde devam ettiren bu entelektüelfobi“Türkiye ile yeni bir Türk oluşturma”(Ahmad, 2022, s.11) sendromu şeklinde kendisine bir hedef tayin ettiği görülür. İttihat-Terakki döneminden gelen ve git gide jakobenleşen bu algı biçimi, aynı zamanda milli kimlik unsurlarını temel alan bir edebiyat kuramcılığına nüfuz ettiği şeklinde de ele alınabilir. Bu modern arzu belirleyicilerinin elinde yoğrulan Tanzimat sonrası nazariye, Cumhuriyet’i de içine alan devam zihniyetinin başka bir emaresi olarak da okunabilir. 20. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı’da sosyo-politik gelişmelerin sanat ve edebiyatı etkisi altına alması şeklinde okumak mümkündür. Tarihin hal biçimleriyle modern anlamda ilk kez iltisak kurup, Batı’lı şairlere benzer tahkimat süreci başlatan Yahya Kemal’in modernlik anlayışında bu hususların her biri yoğun bir şekilde temayüz eder. Beyatlı’nın geliştirdiği bu edebi süreç konteksti, dönüştürerek moderni kurma olarak alınabilir. Kemal özelinde gelişen bu yenici duruş biçimi, eskiye modern üslubu giydirme noktasında deneyimin çok ötesine geçen güçlü bir lirizm olarak da düşünülebilir. 20. yüzyıldan itibaren Yahya Kemal’le gelişen bu süreci yeni bir diriliş ve devam formunun metotlaşmış hali şeklinde görmek mümkündür.

Geliştirilen bu teorik süreç, şiirin tarihselliği de içine alan yeni bir bilinç akışına evrilmesi olarak değerlendirilebilir. Yahya Kemal’in yaptığı bu hamleler, şiirin tarihsel bağlamda taşıdığı pratik fikir dokusunun realize edilmesi şeklinde alınabilir. Onun şiirine yön veren bu duygu durum hali, aslında birkaç hususta toplanabilir. Yahya Kemal’in Fransız egzotizmini kendi şiirine yansıtmakla işe başladığı söylenebilir. Şairin aramakla-bulma arasında yenilenen bir estetizmi benimsediği de görülür. Fakat, Fransız şiirinin etkisiyle birlikte bireyin tabiat karşısındaki bu hissi duruşunu şiirinde pratiğe aktaran tavrına ilaveten, tarih fikrinin ilkesel objesinde yer alan insan duruşu ve içindeki geçmiş zamanın şiirlerinde imgesel yönünü belirginleştirmesi şairin empoze olduğu diğer şiir angajmanları olarak sıralanabilir. Bir terkip şairi olarak, şairin eski hayallerin birçoğuna sırt çevirmesi ve tarihsel süreçleri Batı’dan getirdiği dilsel estetik terkiplesomutlaştırması onun modern ve avangart olarak değerlendirilmesinin önünü de açtığı ifade edilebilir. Yahya Kemal’in, bu hissi duruşu, Tanzimat’la başlayan Türk şiirini kalıplaşmış imgelerin tasallutundan kurtarmaya dair atılımların, beraberinde yıkıcılığa doğru evrilmesine müsaade etmediği şeklinde de yorumlanabilir. Şairin Türk şiirine yönelik aldığı burizikolu tavır, Türk yazını adına da fikri bağlamda gelişen kaos ortamına karşı milli duruşun tecellisi olarak okunabilir. Şairin bu milli direnişi, modernleşme bağlamında gelişen başka bir yönünün tecellisi olarak görmek de mümkündür.

Yahya Kemal’in Modern Bağlamda Türk Şiirine Etkisi

Yahya Kemal, geçmişin içinden geleceği düşleyen, kuran yapıcı bir şair pratiği olarak nitelendirilebilir. Şairin Batı’dan aldığı bu niteliği “Paris’te bütün modaların beslendikleri kaynağın klasik edebiyat- Yunan ve Latin ile Fransız klasizmi- olduğunu fark etm (Enginün, 1994, s.52) [esiyle] geliştiği söylenebilir. Şairin modern Batı edebiyatının

oluşumuna benzer bir öze dönüşü arzuladığı düşünülebilir. Türkçeyi geliştirebilme adına, bu söylem krizini *Eski Şiirin Rüzgârıyla* adlı şiir motifinden alarak yeni imajlarla yüklü *Kendi Gök Kubbesi*'ne taşımasıyla çözdüğü ifade edilebilir. Şairin, Albert Sorel'den alımladığı bu tarihsel süreç angajmanını kendi düşsel imbiğinde, 'hissedilebilirlik' ve 'ifade edilebilirlik' şekline dönüştürmesi, Türk şiirinde kurucu bir avangart olarak anılmasına başka boyutuyla hizmet ettiği söylenebilir. Yahya Kemal'in *Edebiyata Dair* (2020) adlı eserinde şiirin tarihselliğine yönelik getirdiği bu metodik şiir algısı, dönem bağlamında ele alındığında Türk şiirinde olması gerekenler şeklinde okunabilir. Şairin biçime yönelik gösterdiği çabaya ilave olarak, metinlerin içeriğine bağlam alanı olarak sunduğu şuuraltındaki uzak geçmişin hiç dışlanmadan üsluplaştırılmış hale dönüştüğü söylenebilir.

Yahya Kemal'in çok öncesinde dil bağlamlı milli şuurun metinlere yansıtılmasına rağmen Tanpınar'ın(2016) Gerçek vatan şiirini onunla tanıdık. Vatan şairi derken sık sık vatandan bahsedenleri kastetmiyorum: vatani dilin içinde ve öz cevherinde kuran şair(39) olarak onu değerlendirdiği görülür. Tanpınar'ın bir yönüyle şairi övgüye layık görmesi, onun milliğinin ve vatanseverliğinin dil üzerinden 'özgünlük' adına ele alındığını gösterir. Getirdiği yeni imajlarla, gelenekseli de içinde eriten avangart yapıda, Türk'ün İstanbul şairi olarak değerlendirildiği görülür. Bu hususlar, şairi kırık bir zamanın yapısal onarıcısı haline getirdiği de söylenebilir. Yahya Kemal lirik şiir söz konusu olduğunda çok yönlü düşündüğü anlaşılır. Şaire(2020) göre: Lirik şiir her millette sazla birlikte doğar, kendini ilk defa mızrap ve telle ifade eder, musikiyle ikizdir.(s.39) Dolayısıyla Yahya Kemal şiirinin derinlik algısını izah eden bu söylemin aşk, lirizm ve musiki üzerine getirdiği birleştirici okuma biçimi onun bir yönüyle poetik okuması olarak görülebilir. Şairin kendi şiir dünyasını anlatması bakımından önemli olduğu kadar bu hususlar Türk şiir dokusunun gerçekte ana unsurlarını belirleyen öğeler olarak değerlendirilebilir. Şiirin atmosferi içinde değerlendirilen "Yahya Kemal, yaratılışı ve bir de içinde bulunduğu siyasi atmosferin icabı, rehber olmak, mürşit olmak iddialarından uzak duran adamdı."(Beyatlı, 2020, s.II) söylemi daha farklı bir okuma biçimidir. Ancak, Kemal'in ardından gelen yapıcı dinamik kuşak yine onun izinden gitmesinin bir bahanesini tarihsellikte bulduğu ifade edilebilir. Bu bahane daha açık bir ifadeyle; Kemal'in içselleştirdiği didaktik tarih yapıcılığı olarak okunabilir.

Yahya Kemal, yaparak özendiren, izleği takip edilen yol bulucu bir şairdir. Şiirinde Türk tarihinin geçmiş yönünü, önemli unsurlarını sembolize ettiği görülür. Şairin Türk tarihinin meşhur şuuraltı vakalarını şiirlerinde hedef alarak yeni bir Türk kimliğini inşa etmeye yöneldiği söylenebilir. Şairin şuuraltında oluşan, tarihin sunduğu verili kaynakları kendi şiir dinamiklerinde birleştirirken bir yönüyle anakronizme düştüğü de ifade edilebilir. Ancak bu hususlar, onun devrini yapan şair olarak anılmasında bir pürüz değil, daha çok kuvvet veren bir unsur olarak göze çarptığı iddia edilebilir. Yahya Kemal'in özelinde gelişen bu kendini bilme krizinin içerisinde Fransızların usta metin yapıcılığından yararlanmayı bildiği de görülür. Şairin tüm bu biçim ve içerik ele alışlarının, modernizeyle senkronize olan yerliliğinin ve kendilik bilincinin bir potada eritildiği, bu hususun ise aslında şair özelinde, milli bir şairin Batı'ya entegre olabilmek çabası olarak yorumlanabilir. Bir başka yönüyle bakıldığında ise şairin Türk dili adına gizlediği özel amaçlarının olduğu bu yönüyle hedefi olan bir şair konumunda olduğu

söylenabilir. Yahya Kemal'in geliştirdiği bu dil bağlamı içerik sürecini, dil yapıcılığı olarak okunabilir, ancak bu süreç bir nevi Türk şiirine geçmişi bütünüyle silmeden eklemelenen yeni bir şiir yapıcılığı şeklinde de düşünülebilir. Onun kurduğu milli dil zamanının ve içinden baktığı yeni şiir dünyasının ne olduğu noktasında son derece açık olduğu görülür. Şairin obje olarak kendisine eski Türk medeniyetini ve tarihini seçtiği anlaşılır. Yahya Kemal'in kendi şiirinin nizamında geliştirdiği, milli tarihin gözetimi altındaki şuuraltı süreç tanımlanırken Malazgirt'ten başlayan gelenekselleşmiş tarihsel şuur, Türk tarihinin özneleşmiş geçmiş zaman dilimi olduğu, ifade edilebilir. Nazım ve nesir metinlerinde içerik alanı olarak seçilen bu hususların şairi, modernlik bağlamında sorgulanır ve bazı spekülasyonlara açık hale getirdiği de ifade edilebilir.

Fakat şairin modern olduğuna dair pek çok spekülatif söylemin geliştiği görülse de Kahraman'ın gözünde bir yanıyla bu söylemlerin hiçe indirildiği görülür. Yahya Kemal'in modernliğin içerisine sızdırdığı yerleşik gelenekselliği şu şekilde izah eder: Onu bir kez modern olarak koyduktan sonra ardından gelen kuşakları da içkinlik boyutunu görmezden gelmeden Yahya Kemal'den çıkmışlardır diye görmek yanlış olmasa gerekir. (Kahraman, 1997, s.42) Gelenekselliğin içerisinde modernliğin sürdürülmesine dair ortaya çıkan birçok şair ve yazarın oluşturduğu modern geleneksel metin kurgusunu şairin önünü açtığı yeni bir kültür ve dil nizamının devamı şeklinde görmek mümkündür. Dolayısıyla, şairin kendi şiirinin içerisinde modernlik adına sunduğu biçim ve içerik senkretizmini, bir yönüyle dönemin şiir algısına yönelik getirdiği itiraz biçimi şeklinde görmek yerinde olabilir. Onun şiiri üzerinden başlayan bu estetik dönüşüm iradını, onun özümlediği Fransız edebiyatı üzerinden geliştirdiği kuşatıcı yorumlar olarak ele almak da mümkündür. Bir yönüyle gelişen söylem potasının, daha sonraki kuşaklarda ve tilmizlerinde tarihsel algı düzenin bir nevi bu boyutlarda olmasa dahi saklı bir belirginlik formu kazandığı söylenebilir. Tanpınar'a göre "Yahya Kemal bunu bir tarafıyla sanatıyla, diğer taraftan da karakter kuvvetiyle telafi ediyordu." (Enginün ve Kerman, 2022, s.245) Tanpınar'ın gözünde şairin bu güçlü yönü kazanmasında asıl etkenin onun asil, üstün kişiliğini sanatıyla birleştirmesinde gösterdiği başarı şeklinde okumak mümkündür. Bu bağlamda Tanpınar okumalarında gelişen Yahya Kemal portresindeki geleneksele (devam zihniyeti) dair çekiciliği özellikle yazarın *Huzur* romanında *İhsan* karakteriyle ortaya koyduğu ifade edilebilir.

Modern kuşak olarak değerlendirilen şairlerin, yazarların Yahya Kemal'den alımladığı modern ön doğru içerisinde geliştiği görülen geleneksel söylem, onun özündeki öğretici unsuru yok edemediği şeklinde değerlendirilebilir. Şairin bir başka etkisinin, kendisinden sonrakiler üzerinde estetik kimyasıyla sirayet ettiği söylene dahi bunun hangi netice biçimleriyle bu kuşaklar üzerinde etkili olduğu her biri kişi bağlamı inceleme konusudur. Ayrıca, şairin Avrupa'ya aşinalık noktasında kıyas götürmez dil mucitliğinin yakınında bulunan yahut kendisini takip eden kitlede bilhassa Tanpınar'da hangi netice biçimlerinde belirginlik kazandığı daima tartışılmıştır. Bu hususun araştırmaya matuf alanı olan Tanpınar bağlamı ve onun modern derinlik algısını etkileyen okumalar ve Batılı kaynak edinme biçimleri, anlam odaklı olarak onun eserlerinde ne şekilde tebarüz etmiştir? Tanpınar'ın metinlerinin içeriğinde, Yahya Kemal algoritması hangi üslupta ve sınırlılıkla karşılık bulur? Tanpınar özelinde incelenen bu hususun açılmanması gerekirse, kendisine kaynak olarak benimsediği Yahya Kemal'in de içerisinde olduğu Batılı entelektüel

çevreyi bir biçimiyle metinlerinde asla reddetmediği şeklinde yorumlanabilir. Tanpınar, modern algı adına hissettiği bu heyecanı, modern Batı dünyasının sosyal ve siyasal konu alanlarını içeriksel bağlamdan koparmadan, retorik dil süzgecinden geçirdikten sonra kendi dil okumalarıyla eserleri içerisinde öğüttüğü gözlenir. Yazar, kendi eserlerini oluştururken bir yönüyle de Yahya Kemal'in dışında bir dünya simetrisi kurduğu söylenebilir.

Yahya Kemal'in Ahmet Hamdi Tanpınar Üzerinde Sınırlı Etkisi

20.yüzyılın hemen başında doğan Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal'de olduğu gibi modern Fransız edebiyatı formlarından yararlandığı ifade edilebilir. Bilhassa biçime yönelik titiz çalışmalar yaptığı görülür. Tanpınar'ın benimsediği bu pedantik üslubu, onun anlatıları incelenerek elde edilmiştir. Yazar'ın tuttuğu günlüklerde neredeyse güzel sanatların birçok unsuruyla ilgili yorum yaptığı da anlaşılmaktadır. Özellikle günlük olarak kaleme alınan eserlerde yazarın poetikası olarak görülebilecek, şiir ve roman ile ilgili yorumlamalara ve düşüncelere rastlanır. Ancak şair Tanpınar olarak, şiire farklı baktığı söylenebilir. Tanpınar'a göre: Şiir, cidden felsefeye kadar uzanan, nature'ünü kaybeden, bulan, değiştiren bir teoloji (Enginün ve Kerman, 2022, s.245) şeklinde ifade edilir. Tanpınar, şiirde kemiyetin değil bir yönüyle niteliğin önemli olması gerektiğini vurgulayarak estetik yönünü öne çıkardığı görülür. Dolayısıyla Tanpınar gibi bir zihin sarmalı, 'metodik şüpheli', kendi dili içerisinde arama, bulma ve terkip haline getirmeye Batı'nın yazar ve şairleri gibi kıvanırken, Batı'nın tüm bu formasyonlarını kendi iç dünyasında ne şekilde tanzim edebilmiştir? Tanpınar'ın Yahya Kemal'den ve Bergson'dan aldığı devam zincirine ilişkin itiraz biçimini hangi biçimlerde kendisinde tebarüz ettirebilmiştir? Tüm bu soruların cevaplarına yönelik değerlendirmelere onun eserlerinin ve kendi yazınsal üslubunun içinden bakılması gerektiği söylenebilir. Çünkü "her dil ailesinin kendine özel evrim biçimleri vardır ve bu biçimler her dil için aynı ve mutlak yasalar ile değil kendi içyapısına ve dehasına özel gereksinimler doğrultusunda gelişmiştir." (Renan, 2020, s.12) Bu hususta yazarın metin diline getirdiği dil kullanma becerisiyle bu hususlara cevap vermiş olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu üsluplaşmayı sağlarken sözcük titizliğini, kılı kırk yaran anlam inceliğini yazarın özelinde vermiş olduğu metin diliyle gündeme getirmek mümkündür.

Tanpınar'ın zirvesine ulaştığı görülen entelektüel birikiminin ve eserlerine özel üslupla yerleştirdiği içeriğinin bazı kesimlerce sorunlu görüldüğü söylenebilir. Yazarın bu üslupsal özelliği modern Batı'nın düşünce unsurlarını ve estetiğini oluşturan edebiyat, felsefe ve güzel sanatlar içerisindeki önemli şair ve yazarlardan edindiği anlaşılmaktadır. Yazarın, Batı'nın yazar ve şairlerinde görülen bu estetik üslubuna dair hayranlığını günlüğünde ifade eder. Dolayısıyla da yazarın kendi eserleri içerisine yerleştirdiği gizli kodlarla bu Batı'lı yazar ve şairlerine kendi dil dünyasında kayıtsız kalmadığı anlaşılır. Tanpınar özelinde bu hususlar bir terkip haline gelirken, başta Fransız edebiyatı olmak üzere Antik Çağ'dan kendi dönemine kadar gelmiş Batı'lı sanatçıların eserlerinden yaptığı okumaların etkili olduğu söylenebilir. Yazar, sosyal bilimlerin kaynaklarından olan ve bir zaman sonra pozitif bilimin kapsamında değerlendirilen kişinin iç portresi yani ruhsal duruşu ve dikkati(psikoloji) üzerine yoğunlaştığı anlaşılır. Felsefi sistem içerisinde çoğu kez zaman mefhumunun sorgulanmasıyla başlayan geçmişe yönelik

kritik, Tanpınar bağlamında da karşılık bulduğu ifade edilebilir. Yazarın, kozmolojideki zaman algısını, Yahya Kemal'den çok farklı bir üslupla sorunsallaştırdığı, Türk yazınının sorunu haline getirdiği söylenebilir. Zamana yönelik geliştirilen Batı'lı bu refleks biçimi, Tanpınar'a geleneğin ana kaynağına inmenin yolunu açtığı da ifade edilebilir.

Tanpınar'ın metinlerinde gizli bir anlam yoğunluğunu tercih ettiği ve zaman anlayışını dil dünyasında bu yönüyle sorunsallaştırdığı söylenebilir. Edebiyat tarihine yönelik yazdığı eser de içerisinde olmak üzere metinlerini retorik bir dille oluşturduğunu söylemek abartı olmaz. Yazarın metinlerinde görülen retorik dil unsurlarını özellikle hikâye ve romanlarında belirgin kıldığı anlaşılar. Aynı zamanda eserlerinin hemen hepsinde yazar tarafından adı koyulmamış genetik okumalara yer verildiği ve bununla diğer bir deyişle sosyolojik saptamalar yapıldığı söylenebilir. Bu yönüyle gizli kalmış yoğun bir anlam okuması gerektiren cümlelere onun metinlerinin pek çoğunda rastlanır. Tanpınar bir yazar olarak metinlerinin çözümünü okuyucuya bırakan bir söylemcidir. Yazarın eserleri incelendiğinde bu yönüyle(üslup olarak) Yahya Kemal'den çok keskin bir şekilde kendisini ayırmayı bildiği görülür. Bu üslup farklılığına en nihayetinde beşeri ve pozitif bilimlerin kaynaklarını değerlendirip bunları kendi özelinde alımlama becerisiyle edindiği ifade edilebilir. Dolayısıyla, Tanpınar'ın bu hususlara getirdiği bakış açısının Türk yazınında şimdiye kadar kapsamlı bir şekilde ele alınmadığı, bu bağlamda bir terkip haline dönüştürülemediği de gözlerden kaçırılmamalıdır. Tanpınar'ın görsel sanatlara düşkünlüğü ve plastik anlayışını kendi metinleri özelinde beceriyle kullanması bunun sonucunda da yeni bir Tanpınar'ı inşa etmesi onun adına konuşulması gereken başka bir husustur.

Ancak, Tanpınar kantatından bakıldığında metinlerde oluşturulan bu yapısal duruş için sorulması gereken bazı soruların mevcut oluşu aslında onu doğru anlamak ve eserlerini kritik etmek için gereklidir. Bu soruların temelini, yazarın metinlerindeki kaynakstal duruşun gelenekselliği mi yoksa Batı'yı mı işaret ettiği şeklindedir. Tanpınar'ın eserleri analiz edilirken en can alıcı sorulardan birisi olabilecek bu soruyu eserlerinin yanı sıra yaşamı üzerinden de bir pencere açılarak değerlendirilmesi gereğidir. Çünkü, Tanpınar, Osmanlı Devleti'nin henüz yıkılmadığı bir tarih olan 1901 yılında doğmuştur. Dolayısıyla yazarın Tanzimat'la başlayan bölünmüşlük algısının odağında yer alan eski ve yeni tartışmasında hangi pozisyonu tercih ettiği ve bu bölünmüşlüğün onun üslubunda nasıl bir anlam teşkil ettiği önemlidir. Tanpınar, kendini ayrışmanın hangi kertesinde konumlandığını, her biri doğru bir Tanpınar okumasının cevap biçimleriyle mümkün olabilir. Tanpınar, arada duran biri midir? Yazar bu kültür sabitelerinde yukarıda bahsi geçen realitelerden kendisini tamamen dışlayarak eserlerinde dördüncü bir unsurun farklı bir zincirini mi kurmuştur? Yoksa yazar, bunun dışında kendisine arayışın neticelerinde el yordamıyla kendince bir izah yolunu mu bulmuştur? Dolayısıyla yazar üzerine yapılacak bu irdelemede bizi doğru sonuca götürebilecek doğru sorularla mümkün olabilir.

Yukarıda bahsi geçen sorular bağlamında düşünüldüğünde Tanpınar'ın eserlerinin hemen hepsinde yer verdiği görülen, milli tarih, kültür ve ideoloji edibin bağlam alanı seçtiği unsurlardır. Bu hususların birbirini tamamlar boyutta ele alındığı görülür ve eserleri özelinde bu unsurların bir leitmotiv olduğu söylenebilir. Yahya Kemal'den tevarüs ettiği anlaşılan bu milli merak birikimi, yazar tarafından eserlerde açık bir şekilde

gösterilmemesine rağmen her halükarda eserlerde sosyolojik saptamalarla çözülmeye çalışıldığı da söylenebilir. Tanpınar özelinde bu alana bakıldığında bu hususların onun yazma üslubu içerisinde örtülü bir güzellik şeklinde belirginlik kazandığı iddia edilebilir. Yazarın geliştirdiği bu üslubu, gerçekte toplum adına konuşmanın yanı sıra entelektüel olma adına da gerçekleşen ve klasikler arasına girme çabasının bir ürünü olarak görülebilir. Yazarın, çözünlülük boyutunda kendisini bu şekilde derin ve kavi bir zırha büründürdüğü söylenebilir. Dolayısıyla, Batı'nın yetiştirmiş olduğu yazarların bu algı biçimlerini toplum adına özümseyerek, çözebilen Tanpınar, kolektif bir şuurun oluşmasını hedeflemiştir, denebilir. Bu hedef şuur ise, Batı'lı muadiller üzerinden Türk modern yazınında da kendi adına bir karşılık yaratmak olarak izah edilebilir.

Pek çok şair ve yazar kendi dil dünyasında oluşturduğu yazma motivasyonunu aktaramadığında retorik olarak adlandırılabilir açık yahut örtülü olarak dil oyunlarına müracaat ettiği söylenebilir. Tanpınar, bu standart dil bahçesini kendi zihninde açık hale getiren, ifade aracını bu şekilde kullanmayı deneyen muhtelif yazarlardan biri olduğu görülür. Yahya Kemal'den tevarüs eden milli tarih menşeli bu geçmiş kodlar, Tanpınar kültürünün özelinde metinlerde kaba kalıplarla sunulmadığı da bir gerçektir. Bu bağlamda yazar, eserlerinde nasıl bir retorik üslupla Batı'lı kodları tercih etmiş ve kullanmıştır? Tanpınar'ın Batılı ve modern olduğunu iddia eden pek çok araştırmacı Aristoteles'ten bu yana klasik anlatıların da enstrümanı olan retorik dil ciddiyeti içerisinde Tanpınar'ı görmeyi amaçlamalıdır. Çünkü, yazarın içinde yaşadığı kültür kıymetlerini Batı'nın modern anlatı üslubunu benimseyerek yorumladığı ve milli miras değerlerini bu üslupla dillendirdiği görülür. O halde sorulacak temel soru şu olmalıdır: Yazarın benimsediği bu Batılılık biçimi ne şekilde eserlerinde yer almıştır?

Ahmet Hamdi Tanpınar özelinde alınacak tüm bu sorular, onun eserleri derinlemesine incelendiğinde netice biçimine bürünmüş olarak görülür ki, yazdığı eserleri, hakkında söylenen ve yazılanlar olarak ele alınırsa kanaatimizce anlamlı olabilir. Yapıtlarında ince işçilikli bir usul benimseyen bu yazar, Batılı esin kaynakları olarak gördüğü metin yazarlarının dil kadrosunu, kendi oluşturduğu itibari âlem kurgusunun içerisinde özel olarak biçimsel duruşuyla sunduğu anlaşılır. Bu husus ise, onu tilmizi Yahya Kemal'den epey bir uzak noktada durmaya zorladığı ifade edilebilir. Yahya Kemal, 19. yüzyılda Batı medeniyetinin öğüttüğü insan olgusunu ve yok etmeye çalıştığı kültüre karşı açık bir şekilde kendi itiraz şeklini ifade ederken dil hususunda yaptıklarıyla ve dili tercih biçimiyle kendi milleti özelinde cevap verdiği düşünülebilir. Tanpınar'da neredeyse bazı tarihsel haller dışta bırakılırsa retorik dil oyunlarının gölgesinde bu kültürel sunumun kapalı bir yol tercih edilerek izah edildiği de söylenebilir. Yazarın konuları ele alış biçimi tarif edilirken metinlerine fevkalade derecede betimleme ile başladığı bu üslup bazılarınca sorunlu görülürken yazarın bu üslubu son derece sınırsız bir bütünlük kazandığı ifade edilebilir. Ancak eserlerinde meydana getirdiği bu derin mana yükünün onu Cumhuriyet döneminde yetişmiş mümtaz bir şahsiyet olarak anılmasına da etki ettiği dile getirilebilir.

Yahya Kemal gibi öğretici unsurun 'Kendi Gök Kubbe'sini çizmesi noktasında sınırlılık barındırdığı görülür. Tanpınar'ın Batı'yı ve Batı'nın yazarlarını alımlarken, "Valery, Boudleaire ve Purust" (Polat, 2023, s.1) gibi üç Batı'lı müellife indirgemek ve

sıkıştırmak, onu anlamaya ve ondan çıkarılabilecek modern algı formunun yorumlanmasına yetmeyeceği söylenebilir. Dolayısıyla yazarı, kaskatı ve kısıtlı bir anlam sarmalı içerisinde düşünmek ve onu kaynakları belirsiz ‘düş görücü’ bir kişilik olarak yorumlamak kanaatimizce onun hakkında yanıltıcı bir saptama olabilir. Bu yönüyle yazarın kendisiyle ilgili menfi çıkarımlara yönelik günlüklerinde ortaya attığı ve cevap odaklı geliştirdiği itiraz biçimi onu anlama adına mühim bir meselenin kanaatimizce ön koşulu olabilir. Tanpınar adına yapılan yorumlar mecburen yazarın sunduğu eserlerden yola çıkılarak yapılan değerlendirmeler de okunduğunda tam bir sonuç verebilir. Fakat onun getirdiği cevaplar yine kendi günlüklerinde, kendi kaleminden kendine dair yaptığı yorumlar üzerinden daha doğru sonuçlar elde edilebilir. Bu bağlamda, yazar kendi üslubunu ve belki de modern Tanpınar’ın oluş tarzını izah ederken kaynaklarında bilinçli bir şekilde örtülü çeşitlenmeye gittiğini dile getirdiği de görülür. Yazarın kendi günlüğünde dile getirdiği “Başımdan gördüğüm meseleleri ancak düşünmek imkânını buluşum hazin bir şey. Şurası da var ki o kadar bağlı olduğum ve bana birçok meseleleri açan, estetiğimin asıl resistant tarafını veren, yahut aldığım Valery ile aramda esaslı olarak çok fark var! Ben daha ziyade hayatımda, hatıralarımda şiirimi arıyorum. Onlara bir fikrin veya benzerinin arasından bir görüş vermek istiyorum”(Enginün ve Kerman, 2022, s.281) bu ifadeler, gerçekte kendini geç de olsa tanıyan, anlayan ve bir edibin kendisini ele geçirme hissi olarak değerlendirilebilir.

Tanpınar’ın Freud’un ve Jung’un insan geçmişinin ve yaşantılarının önemine dikkat çekmesiyle başlattığı insanı anlamaya yönelik gizli serüvenin bir yönüyle izini sürdüğü söylenebilir. Tanpınar sezgisiyle insana yönelik geliştirilen yeni itirazlara metinlerinde karşılık bulduğu görülür. Onun metinlerinde insana yönelik yaklaşımı ve bununla kendi yerel insanından evrensel insana dair gidişi ve modern Türk insanını sunuşu olarak yorumlanabilir. İnsanın derin ve bilinmez bir yaratılışı olduğunun eserlerde açılanmasını evrensel insan bağlamında da ifade ettiğine şahit olunur. Aslında Tanpınar’ın oluşturduğu metinleri bu denli mühim kılan şeyin insana dair ortaya koyulan bu itirazlar olduğu dile getirilebilir. Yazarın bu hususları kendi yaşamıyla iltisaklı bir hale getirmesi son derece değerlidir. Özellikle onun roman ve hikâyelerinde yoğunluğu hissedilen kendi iç muhasebesiyle savaşı, kültürün geçmiş kodlarını ele alışı bir nevi eserlerini bu minvalde tanzim edişi, eserlerindeki bu sunumun, Freud’un ve Jung’un üslupsal okunması olarak düşünülebilir. Bununla da sınırlı kalmadığı görülen Tanpınar’ın metinlerinin daha doğru anlaşılması adına bir miktar Dostoyevski’nin eserleri bağlamında düşünülmesiyle gerçekleşebilir. Çünkü bir türlü somut bir iç dökmenin, bireyin ontik olarak kendini kuramamanın sıkıntısını yaşayan Türk yazınının gösterilmesi adına onun yazdıkları bir tepki olarak ele alınabilir. Bunu üstü kapalı bir üslupla gösterse dahi Tanpınar’ın getirdiği yazınsal açımın bir sonucu olarak Türk yazarı bu hususta kısıdını kırabildiği ifade edilebilir. Yazarın öykünme biçimi ve derecesi ne olursa olsun, onu son derece kusurlu göstermiş de olsa Cumhuriyet aydını olarak kendi konumunu belirleyiş biçimiyle bir entelektüel düşünce tarzı olarak alınabilir. Batı modernleşmesini inşa edenlerin takip ettiği benzer yollarla modern Türk insanına retorik kurgularla cevaplar arayan yazar, bu usullerle kendi üslubuyla insanını hazırlamış olduğu söylenebilir. Tanpınar’ın bu aradığı şeyi bulamama vehmiyle estet oluşu arasında kalışını, düzensizliği düzen etmiş bir yazar olarak okumak da mümkündür.

SONUÇ

İnsanlık tarihinin gelişimine bakıldığında Antik Çağ'ın katkısı son derece önemlidir. Özel bağlamda modern Batı'nın inkişafında da Antik Çağ'ın etkisi olduğu yadsınamaz. Özellikle Avrupa'da 15 ve 16. yüzyılda ortaya çıkan Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte Antik Çağ'ın gittikçe önem kazandığı anlaşılmıştır. Bu dönemde bil hasa Fransa, İtalya, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinin Antik Çağ olarak adandırılan Yunan, Roma ve Helen medeniyetinin kültürel kaynaklarına doğru yönelişinin hızlandığı söylenebilir. Antikite döneminin önemli şairlerinden olan Homeros ve Hesiodos'un oluşturduğu metinler modernleşme aşamasında hem felsefeyi hem sanatı hem de güzel sanatların bir unsuru olan edebiyatı beslediği görülmüştür. Bu metinlerin ana kaynak metinler olarak değerlendirilerek, Batı'da devam zincirini sağladığı görülmüştür. Bu husus üzerinden derinleşen felsefi düşünce algısı modern felsefeye zemin hazırladığı da anlaşılmıştır. Bilgiyi organize eden modern felsefenin 19. yüzyılda modern bilimin eliyle aktif olarak insan yaşamında rol oynadığı görülür. Ancak 19. yüzyılda bilimin insan üzerinde yoğun bir şekilde tahakküm kurduğu ve mutlak yasalara bağlı olarak insan ruhunda da değişmelere yol açarak insanın varoluş krizi yaşadığı görülmüştür. Ancak insanın bu tahakkümüne ve içinin boşaltılmasına 20. yüzyılın en etkili akımı olan sezgicilik ve akımın başat aktörü olan Henri Bergson'un zaman algısı üzerinden 19. yüzyıl bilimine itiraz edildiği anlaşılır.

18. yüzyılın son çeyreği, Osmanlı'nın Batı'nın modernlik adına içselleştirdiği bu yoğun değişime tepki verilmeye başlandığı dönem olarak alınabilir. III.Selim döneminde Batı'da yaşanan bu gelişmelere hızlı bir refleks gösterildiği anlaşılır. Özellikle sürekli elçiliklerin açılmasıyla Batı'yla bir diyalog kapısının açılması bu gelişmeleri daha önemli kıldığı söylenebilir. 19. yüzyılda Osmanlı'da Tercüme Bürosu'nun kurulmasıyla Batı'yla temasların daha yoğun bir periyoda girdiği ifade edilebilir. 19.yüzyıl bağlamında entelektüelin Batı'da kendi muadillerinin gittiği yolu benimseyerek dil bağlamı yeni bir insan zihni oluşturmaya yönelik hamlelere giriştiği görülür. Aslında yeni insanın edebi metinlere de konu olduğu ve modernlik adına edebi metinlerde sosyal meselelerin tartışıldığı ortaya çıkmıştır. Tanzimat Edebiyatı'nın başlamasıyla sosyal meselelere yönelik roman ve hikâye gibi anlatıların yoğun bir şekilde içerik yönünden de kullanıldığı görülür. Dil bağlamı değişen ve gelişen edebi yenileşme yeni insana ulaşmada en kestirme yol olarak sunulduğu görülür.

20.yüzyılın hemen başında Paris'ten dönen Yahya Kemal Beyatlı Tanzimat edebiyatıyla başlayan akabinde Milli edebiyat çizgisinin başlattığı millileşmedeki tezleri çok öteye taşıdığı anlaşılır. Özellikle Albert Sorel'den tarihe yönelik kazanımlarını yeni Türk şiirinin kurulmasında içerik bağlamı kullandığı görülür. Şairin içerik olarak aldığı Türk tarihini, Fransız estetik üslubuyla birleştirmesi, yenici ve modern olarak anılmasına etki ettiği ve milli şair kimliğini bu bağlamda kazandığı söylenebilir. Bunun yanı sıra Yahya Kemal'in Türk şiirinin yeni kurucusu olarak anılmasına etki eden faktörün eski imgelere sırt çevirmesi olduğu da anlaşılır. Şairin mekânsal olarak İstanbul'u metinlerinin ve imgelerinin odağına aldığı ve kendi sanatında Türk modernizmini başlattığı söylenebilir.

Tanpınar'ın yayınladığı metinler üzerinde çalışma yapılırken öncelikle yeni Türk şiirinin kurucu aktörü Yahya Kemal'in tilmizi olduğu dikkatlerden kaçırılmaması gerekir. Yazarın, Yahya Kemal'den tarihsel algıyı ve zaman mefhumunu öğrendiği, Sorel ve Bergson'u tanıdığı anlaşılar. Fakat aynı zamanda Tanpınar'ın yapmış olduğu okumalar düşünüldüğünde Batı'da ortaya çıkmış pek çok sayıda fenomenle kurduğu ilişkinin göz ardı edilemeyeceği de bu yönüyle anlaşılmış olur. Tanpınar, tüm bileşenleri zihin süzgecinden geçirdikten sonra Yahya Kemal'in modernleşme algısının dışında Batı'lı organizmayı dışlamadan yazma tablosu oluşturabilmiş bir müellif olduğu görülmüştür. Yazarın ömrünün son yıllarına rastlayan yurt dışı gezileri de Batı algısını olgunlaştıran bir unsur olarak alınabilir. Bu yönüyle çok yönlü bir Tanpınar'ı inşa etmiş olduğu ifade edilebilir. Tanpınar kişisel yaşamıyla Batı'lı müelliflerin özellikle şiir algısında Valery, kişisel yaşamda Freud ve Jung, kayıp zamanları arayışında Proust ve Bergson iç insan huzurunda Dostoyevski gibi Batı'lı yazarların düşüncelerini özümseyerek bir potada erittiği görülür. Bu yönüyle bakıldığında Yahya Kemal'in Batı'yı tanıma ve anlama adına ufuk çizgisi Tanpınar'a göre çok geniş olmasına rağmen Tanpınar gibi özgür bir şekilde metinleriyle ilişkilendirmediği ifade edilebilir. Ancak, Tanpınar ve Yahya Kemal arasında mukayese yapıldığında görülür ki, Yahya Kemal kuran, Tanpınar geliştiren entelektüel olarak öne çıktığı dile getirilebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2022). *Modern Türkiye'nin oluşumu* (Yavuz Alogan, Çev.). Kaynak Yayınları.
- Benjamin, W.(2017). *Pasajlar* (Ahmet Cemal, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Beyatlı, Y. K.(2020). *Edebiyata dair*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Çüçen, K., Zafer, Z. ve Esenyel. A. (2017). *Varlık felsefesi*. Ezgi Kitapevi.
- Eco, U.(2016). *Edebiyata dair*. Can Yayınları.
- Eliot, T.S. (2007). *Edebiyat üzerine düşünceler* (Sevim Kantarcıoğlu, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Enginün, İ.(1994). *Doğumunun yüzüncü yılında Yahya Kemal Beyatlı*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Enginün, İ. ve Kerman, Z.(2022). *Günlüklerin ışığında Tanpınar'la baş başa*. Dergâh Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2018). *Estetik-güzel sanatlar üzerine dersler* (Taylan Altuğ ve Hakkı Hünler, Çev.). Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Gökberk, M. (1990). *Felsefe tarihi*. Remzi Kitapevi.
- İnalçık, H. (2021). *Has-bağçede 'ayş u tarab nedimler şairler mutribler*. Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- Kahraman, H. B. (1997). *Yahya Kemal Rimbaud'yu okudu mu?*. Yapı Kredi Yayınları.
- Mardin, Ş.(2009). *Türk modernleşmesi makaleler 4*. İletişim Yayınları.

- Polat, A. (2023). *Tanpınar'ın batılı bir çelişkiyi temellükü: Monsieur Teste ve Yahya Kemal*. Gazi Türkiyat.
- Renan, E. (2020). *Dilin kökeni* (Burçak Targaç, Çev.). Dorlion Yayınları.
- Rosenberg, D. (2017). *Dünya mitolojisi*. İmge Yayınları.
- Şahin, İ. (2012). *Ahmet Hamdi Tanpınar haz ve günah bir Tanpınar yorumu*. Kapı Yayınları.
- Taburoğlu, Ö. (2019). *Tanpınar sözlüğü, şahsi bir masalın simgeleri*. Doğu Batı Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2013). *Beş şehir*. Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H.(2016). *Edebiyat üzerine makaleler*. Dergâh Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Western modernization should be assessed in connection with the Renaissance and the Reformation. It may be argued that Western intellectuals of the fifteenth and sixteenth centuries, by turning to sources from Antiquity, laid the very foundations of modern Western culture. In particular, it is understood that the concept of God was problematized as madness by ancient poets—especially Homer and Hesiod—, which in turn caused the divine to be perceived as either human or superhuman. Among these sources, the *Iliad* stands out as a seminal text in the Western literary and philosophical tradition, having served as a model for many subsequent works produced in Antiquity. This demonstrates the necessity of considering philosophy, art, literature, and science of the ancient world as an integrated whole. Although texts of Antiquity were largely approached through a language-centered perspective, the true beginning of Western modernization—including technological dimensions—can be located in the seventeenth century, with the establishment of modern philosophy and the subsequent organization of knowledge. Furthermore, the boundless spirit of inquiry that emerged in this period continued relentlessly throughout the nineteenth century, where the interplay between perceptions of God and the advance of science marked a new stage in Western culture and thought. This transformation was particularly visible in France, Italy, and England, where science advanced in parallel with philosophy, art, and literature, leading to the rise of an entirely new culture within modernity. While these developments were unfolding in the West during the eighteenth and nineteenth centuries, the Ottoman-Turkish modernization process began its own search for direction toward the end of the eighteenth century, particularly with the accession of Selim III. Nevertheless, the true beginning of Turkish modernization should be understood through the reforms of the Tanzimat Era. In this period, intellectuals attempted to construct a new system of thought through language, and translations of Western works played a decisive role in accelerating intellectual development. Such initiatives, carried out by intellectuals returning from abroad, were presented as new pathways for renewal. At the dawn of the twentieth century, Yahya Kemal Beyatlı, upon returning from Paris, reshaped this evolving perception of language through a new syncretic form expressed in poetry. Yahya Kemal reflected traces of the past in literature through this renewed linguistic sensibility, thereby positioning himself as a modern figure compared to his contemporaries and earning recognition as a founder of modern Turkish poetry. Having internalized Western aesthetics, Yahya Kemal soon began teaching literature at Istanbul University. During this period, his student Ahmet Hamdi Tanpınar is thought to have absorbed from him not only Western aesthetics but also historical insights from Albert Sorel and concepts of time from Bergson. For Tanpınar, these notions of temporality and historicity were instrumental in shaping his own perception of modernity. The Western texts Tanpınar engaged with in developing his literary style also bore connections to his personal life, which explains his deep interest in figures such as Freud, Jung, and Dostoevsky. Moreover, his aesthetic affinities with Western poets and novelists—such as Valéry and Baudelaire in poetry, and Proust in the novel—may be seen as efforts to establish a new and modern literary identity. Consequently, it becomes clear that Tanpınar approached history and modernity with a markedly different symmetry than Yahya Kemal, as can be observed particularly in the themes of his novels and short stories.